

KUTATÁS KANADÁBAN

(2021)

2022. FEBRUÁR

DR. KULCSÁR BEÁTA

Beszámoló a Klebelsberg Kunó ösztöndíj felhasználásáról

1. Alapinformációk

1.1. A kutatás helyszíne

Kanadai Nemzeti Levéltár és Könyvtár (*Library and Archives of Canada*), Ottawa (395 Wellington St, Ottawa, Ontario K1A 0N4)

Kanadai Történeti Múzeum (*Canadian Museum of History*), Gatineau (100 Laurier St, Gatineau, Quebec K1A 0M8)

1.2. Az ösztöndíj elnyerésének időpontja

2020 (a járvány, a határlezárások miatt csak 2021-ben tudtam felhasználni)

1.3. A felhasználás időpontja

2021. október–november

1.4. Téma

„Visszatérés Kanadából: repatriálás és deportálás a két világháború közti kanadai magyar emigráció körében (a LAC-ban található dokumentumok alapján).” A pályázat magyarok repatriálására és deportálásra vonatkozó, a Kanadai Nemzeti Levéltárban fellelhető dokumentumok feltárását vállalta.

1.5. Eredmények

Eredményeket a várthoz képest és a nehezítő körülmények (korlátozott nyitvatartás, járványügyi intézkedések) ellenére nem egy, hanem **három területen is sikerült elérnem**. Sikerült a pályázatban vállaltakat teljesíteni: a támogatott témához dokumentumokat, adatokat gyűjtöttem a *Kanadai Nemzeti Levéltárban*. Számos további potenciális kutatási kérdéshez is sikerült lelőhelyeket (fondokat, dossziékat, gyűjteményeket), dokumentumokat, adatokat találnom a levéltárban. Ez elsősorban az előrehaladott digitalizálásnak és a Kanadai Nemzeti Levéltár rendkívül hatékony, professzionális keresőjének köszönhető. **Bár nem sikerülhetett a magyar vonatkozású gyűjtemények, dokumentumok teljes körű számbavétele és áttekintése a levéltárban, véleményem szerint jelentős előrelépést tettem ebbe az irányba.** A levéltár mellett a *Kanadai Történeti Múzeum* kutatóközpontjában is feltárásokat végeztem, melyek nem várt ígéretes eredményekkel zárultak.

1.6. A beszámoló felépítése

Beszámolómat intézményenként, kutatási helyszínenként készítem el. Továbbá bemutatom a főbb kutatási körülményeket, a fő témához (magyar repatriálás, deportálás) kapcsolódó találatokat, majd az egyéb, magyar vonatkozású témákhoz tartozó lelőhelyeket, gyűjteményeket, dossziékat, dokumentumokat. A találatok **táblázatokba** foglaltan láthatók. A beszámolóhoz szkennelt gyűjteményeket (mutatókat és dokumentumokat) is csatolok.

2. Kanadai Nemzeti Könyvtár és Levéltár (*Library and Archives of Canada*) (a továbbiakban LAC)

A LAC egy sokemeletes, hatalmas épületben van Ottawában, az Ottawa folyó (Kitchissippi) partján. Lényegében ugyanazt a szerepet tölti be, mint a MNL OL: a legfontosabb gyűjteményeket, az országos (szövetségi) jelentőségű intézmények, minisztériumok, kormányzati szervek, fontos politikusok stb. iratfondjait őrzi, gondozza. Ugyanakkor ide is bekerültek nagy számban nem országos jelentőségű állományok, többek között magyar személyi hagyatékok és magyar egyesületek (a Kanadai Magyar Szövetség, a Montreali Református

Egyház stb.) iratai is. Az intézmény által őrzött állomány (textuális, audio-, videó- és képi anyagok) általános adatai (az állomány összetétele, mérete stb.) itt olvashatók: <https://www.bac-lac.gc.ca/eng/about-us/about-collection/Pages/about.aspx> Szeretném előzetesen leszögezni, hogy a LAC a legátláthatóbb állományú, a leghatékonyabban működő és a leginkább kutatóbarát levéltár eddigi kutatói praxisomban (magyarországi és romániai levéltári tapasztaltokkal rendelkezem).

1. ábra: A LAC épülete

2.1. Általános tudnivalók és pozitívumok a LAC-ban

A kutatás megkezdése előtt **regisztrálni** kell online. <https://www.bac-lac.gc.ca/eng/services-public/Pages/Registration-Intro.aspx> Ezt jó minél előbb megtenni, mivel jóval (két héttel) a kutatás megkezdése előtt helyet kell foglalni a kutatóterembe, és a levéltári anyagot is ki kell kérni. Ezekhez a műveletekhez szükség van a regisztráció során kapott *User Cardra*, pontosabban a kártyához tartozó számra. Mire a kutató megérkezik az épületbe, elkészítik nyakba akasztható, nevét és számát feltüntető kis műanyag kártyáját. Ezt a kutatóteremben lehet átvenni, és mindig hordani kell.

Az **információhoz való hozzáférést nem nehezítik**: nem kérnek a kutatóktól semmiféle intézményi ajánlólevelet, támogatói nyilatkozatot.

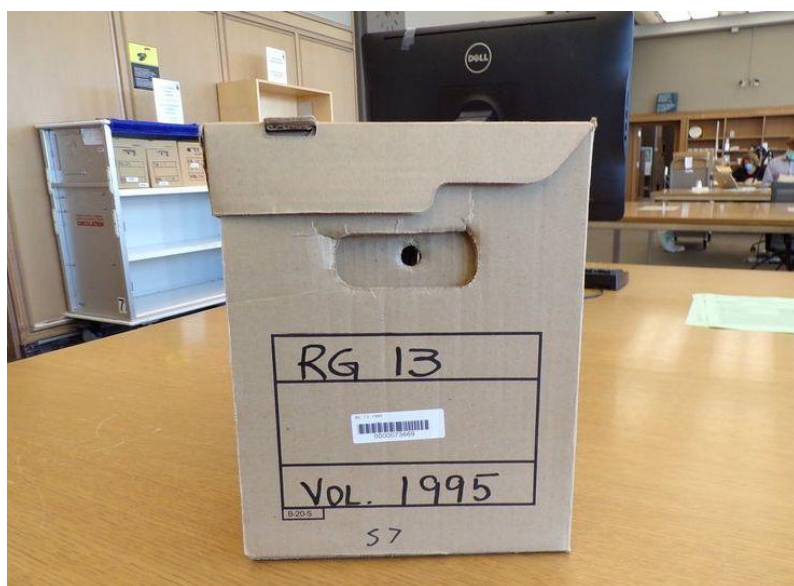
Az épületben elvileg több kutatóterem is van, azonban a koronavírus-járvány (a home office és a látogatók számának korlátozása) miatt gyakorlatilag csak kettő működik, vagyis a **kutatás helyszíneit** két, a harmadik emeleten található teremre korlátozták (*Consultation Room*, *Restricted Room*). A mikrofilmek olvasása a *Consultation Room*ban zajlott/zajlik, professzionális gépeken, melyeknek a használatához alapos tájékoztatást kap a kutató.

2. ábra: Consultation Room. Dobozok (volumes/boxes).

nagy segítőkészségről tettek tanúbizonyságot, név szerint a következő személyeket szeretném kiemelni: **France Vachon, Gilles Bertrand, Danielle Moncion, Alexandra Daley-Proulx.**

Főleg az elején, az eligazodás időszakában sokat és sokszor kérdeztem, és nem egyszer előfordult, hogy ösztönösen elnézést kértem a levéltári dolgozóktól, amiért „zavarom” őket az újabb és újabb kérdésekkel. Egy idő után egyikük megkért arra, hogy ne szorongjak, és ne szabadkozjak, mert az ő dolguk az, hogy segítsenek. Az elvük pedig az, hogy **„Értetek, kutatókért vagyunk”**. Vagyis készek mindent megtenni azért, hogy a kutató elégedett legyen. És ez így is volt. Segítőkészségük nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a projekt nem remélt sikerekkel zárult. Külföldiként rám külön figyeltek, legtöbbször idő előtt érkezett meg a kikért anyag, és a nekem kijelölt asztalon minden nap – kérés nélkül – ott volt az a hosszabbító, ami lehetővé tette, hogy a notebookom töltőjének csatlakozóját a megfelelő helyre illesszem. A hazaitól eltérő mentalitást mutatja az is, hogy bátorítottak arra, amennyiben nem kapok kellően részletes választ, kérdezzek vissza, ahányszor csak kell, legyek maximálisan céltudatos, és felejtsem el az udvariaskodást.

3. ábra: Consultation Room. Doboz.

Kutatásaim fő helyszínén, a *Consultation Room*ban legalább négy levéltári dolgozó segíti a kutatókat három munkaállomáson: a központi pultnál, a kutatóteremhez kapcsolódó, üvegajtók mögé elhelyezett információs pontokon és a kutatói asztaloknál. Szükség esetén a kutatóteremből nyíló elosztóponton (raktárban) is lehet segítséget kérni, itt ugyanis további levéltári dolgozók tartózkodnak. A teremben legfeljebb 10–12 kutató tartózkodik egyszerre. A **kutatótermi levéltárosok**, amikor éppen nem segítenek valakinek, az online beérkező raktári kéréseket adminisztrálják. A kutatótermi munkatársak többsége – benyomásom szerint – francia anyanyelvű, de a többség az angol nyelvet ugyanolyan folyékonyan beszéli. Többen is rendkívüli

A kutatóteremben lévő levéltárosok nem szaklevéltárosok, hanem adminisztratív dolgozók. A nem adminisztratív jellegű szakmai kérdésekre, problémákra a háttérben dolgozó levéltárosok válaszolnak, reagálnak. Ezeket a kérdéseket a levéltár honlapján, az **Ask Us a Question** felületen kell feltenni, egy „úrlap” kitöltésével. <https://www.bac-lac.gc.ca/eng/services-public/ask-question/Pages/ask-question.aspx> Válaszaikat emailben küldik el, szükség esetén feljönnek a kutatóterembe. A telefonhívást kevésbé támogatják, az áttekinthetőség, nyomonkövethetőség kedvéért inkább az írásban való kommunikálást ajánlják. Ugyanakkor

4. ábra: Consultation Room. Doboz.

sok időt megspóroltam. Például a statisztikai kiadványok egy részét azért nem kellett lefotóznom, mert az *Ask Us a Question* felületet kezelő levéltárosok egyike felhívta a figyelmemet azokra az általam korábban nem ismert oldalakra, amelyeken ezek a kiadványok (a digitalizált verziók) elérhetők.

Az itt őrzött **iratanyag rendkívül rendezett**, ezért a levéltári iratállomány könnyen kereshető. A fenn-tartók **pontosan tudják, mi van az egyes fondokban**, az azokhoz tartozó irategységekben, és ezeket az információkat meg is osztják a kutatókkal!

A különböző fondokhoz tartozó iratokat könnyen kezelhető, eltérő méretű (esetenként csak egy dokumentumot tartalmazó) **dossziékban** (*file*) őrzik, a dossziékat pedig kézre álló, se nem túl kicsi, se nem túl nagy **dobozokban** (*volume, box*) tárolják, rendszerint példás rendben. A keresőben látható *volume* (*vol.*) senkit se tévesszen meg, a szó dobozt és nem kötetet jelöl, a *box* szinonimájaként használják.

A dossziéhoz **cím**, és számokból vagy számok és betűk kombinációjából álló **jelzet** kapcsolódik. Ami a jelzetek eredetét illeti, az iratok kétféle eljárás szerint kerültek a helyükre: a keletkezés időpontjában kapott

5. ábra: Consultation Room. Doboz.

bármikor lehet telefonbeszélgetéshez időpontot kérni (Kanadába való elutazásom előtt ők ragaszkodtak ahhoz, hogy beszéljünk telefonon, hogy szóban is elmagyarázhassák, hogyan működik a levéltári rendszerük).

Minden nagyobb kutatást a szaklevéltárosokkal való **konzultációval**, a már említett felületen (*Ask Us a Question*) érdemes kezdeni. Már csak azért is, mert a szaklevéltárosok sokszor nemcsak a feltett kérdésre válaszolnak, de **támogató kutatást is folytatnak**. Például ha egy igényelt kiadvány, dokumentum vagy adat nem elérhető a levéltárban, megpróbálnak a nyomára bukkanni más kanadai közgyűjteményben vagy a világhálón. Ezzel

régi iktatószámok/alapszámok szerint vagy az újrarendezés során kiosztott új azonosítószámok alapján. Ezek a számok jelentik a jelzetek alapját.

A dossziék címét/tematikáját és a hozzájuk tartozó jelzetet felvitték, rögzítették az **online keresőben**, vagyis a keresés itt – rendszerint – dossziésintű! A levéltárnak tehát van egy online keresője, ami a kutatás „kulcsa”, legfőbb eszköze. <https://recherche-collection-search.bac-lac.gc.ca/eng/Home/Search>

Elképzelhetetlen az, mint nálunk, hogy a kutató általában csak nagyvonalakban tudja/tudhatja, mi van egy-egy csomóban, dobozban, hogy nem áll ren-

delkezésére részletes jegyzék az iratcsomók pontos tartalmáról. A LAC-ban tehát nem kell a kutatónak találmomra kikérnie csomókat, dobozokat, „hátha van bennük valami”, és nem kell korabeli mutatókönyveket sem felhozatnia a raktárból, hogy abból bogarásszon ki a további kutatás tekintetében esetleg eligazító levéltári alapszámokat (ittthon ez egyébként is ritkán segít, minthogy az alapszámhoz tartozó irat legtöbb esetben nincs a helyén; hogy hol van, hova került, azt – részletes segédletek hiányában – meg úgysem tudni). **A levéltári anyag pontos leírásán, a részletes mutatókon, jegyzékeken alapuló kanadai rendszer nagymértékben felgyorsítja, hatékonyá teszi a kutatást.**

Persze előfordul az is, hogy egy fond tartalmát nem rögzítették dossziészinten a keresőben (gondolom, még nem zárult le az online kereső teljes körű feltöltése). Ugyanakkor ebben az esetben is van támpont: az online keresőben, a megfelelő helyen részletes fondleírás található egy csatolt, letölthető dokumentum (PDF fájl) formájában! Ha esetleg ez is hiányzik, az *Ask Us a Question* levéltárosai – kérésre – elküldik a vonatkozó segédletet a kutató emailcímére. Elvileg a *Reference Room* és munkatársai hivattottak arra, hogy a jegyzékek, a jelzetek megtalálásában segítsék a kutatókat. Én azonban nem szorultam rá a segítségükre, ugyanis a legközvetlenebb staff (*Ask Us a Question*) azonnal beszkenelte, és elküldte a jegyzéket.

A keresés azért is könnyű, mert a **tájékoztatás „fókuszált”**: egyetlen felületen (a központi kereső oldalán) adják közre az összes szükséges információt. Vagyis a kereső oldalán egyfelől megtalálható a kutatni kívánt anyag (dosszié) és annak jelzete. Másfelől ha egy adott irategység valamiért nem dossziészinten feldolgozott a keresőben, akkor ugyanott egy link található, amelyen keresztül letölthető az adott irategységhez tartozó részletes segédlet; ebből pedig kikereshető a dosszié és annak jelzete (ahogy azt már jeleztem). Harmadrészt ha a keresett dossziét, dokumentumot digitalizálták, a digitalizált verziót a keresőbe töltötték fel, az iratcsoport leírásához csatolták (ez alól a digitalizált mikrofilmek kivételek). Vagyis – a hazai gyakorlattal ellentétben – **nincs káosz**, az információk elérésének, a nyomtatott segédletek és az online adatbázisok lassan teljesen áttekinthetetlen rendszere. Nincs olyan sem, hogy „Menj be a MNL OL központi kutatótermébe, és ott, a gépeken vannak további, kívülről elérhetetlen mappák, azokban további jegyzékek, máshol nem látható digitalizált anyagok” stb. Nyoma sincs könyvformátumú mutatókönyveknek sem, áthúzkodott oldalakkal, kézzel beírt új jelzetekkel.

A **mikrofilmeket** gőzerővel digitalizálják, és egy külön **publikus oldalra rakják fel**, így ezek otthonról is olvashatók. <https://heritage.canadana.ca/?usrlang=en> És ami meglepő: ha van olyan mikrofilm, ami nincs digitalizálva, de a kutatónak szüksége

6. ábra: Consultation Room. A Winter Károly magyar konzul iratait tartalmazó dobozok egyike.

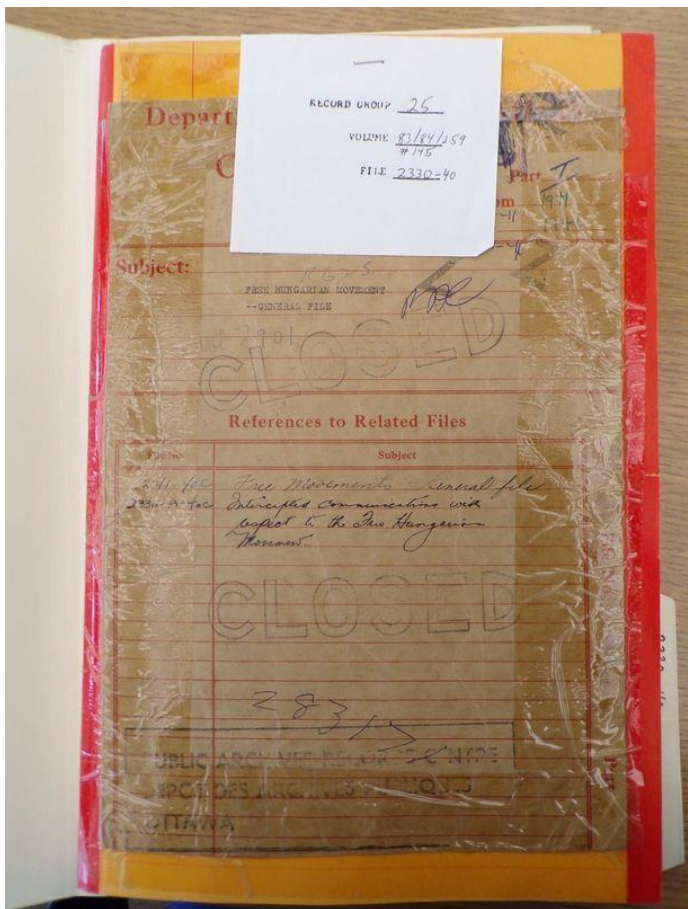
7. ábra: Consultation Room. Dosszié.

van rá, kérelmezheti a digitalizálását, amit ingyen megcsinálnak (azt nem tudom, mennyi idő alatt). Viszont vannak kivételek (bizonyos mikrofilmeket nem digitalizálnak kérésre).

A kutatók – főleg a közép-kelet-európai kutatók – álma: **a kutatótermi fotózás ingyenes(!)**, vagyis korlátlan mennyiségben készíthető fénykép. Persze a fotózáshoz engedélyt kell kérni, de ez gyors adminisztratív művelet: ki kell tölteni egy nyomtatványt az alapadatokkal (a fotózás tárgyát képező irategység neve, jelzete), majd alá kell írni egy levéltári dolgozóval. A kitöltött, aláírt nyomtatványt zöld papírra fénymásolják, amit a kutatóasztalon, látható helyen kell elhelyezni. Ennek birtokában senki sem fogja megkérdezni a kutatót, van-e engedélye a fotózáshoz (mindazonáltal nem gyanakvóak, nem figyelik a kutatókat).

A dokumentum publikálása itt is engedélyhez kötött, de (egyelőre) nem ismerem a részleteket, például nem tudom, van-e közlési díj, és ha igen, milyen mértékű.

Az **épületbe való bejutás** nem bonyolult, a portásnál, egyben biztonsági őrnél kell bejelentkezni (nálá van az aznapra várt kutatók listája). A szolgálatos portás kulcsot ad a ruhatári szekrényhez, a kutatóterembe ugyanis itt is csak laptopot, papírt, ceruzát lehet bevinni. A portások (is) kedvesek, segítőkészek, a legidősebb portás, a „reggeles” sok *National Geographic*-ot néz, ezért elég sok információja van Magyarországról, és a magyar lekvárokat is szereti. 😊

8. ábra: Consultation Room. Dosszié (belülről; dosszié a dossziében).

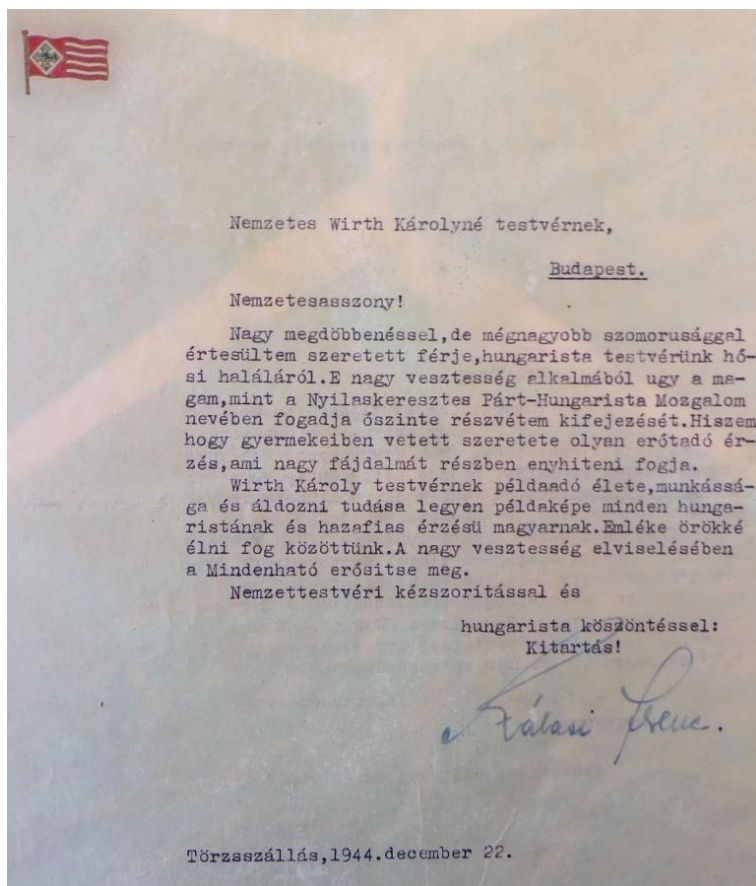
2.2. Nehézségek, kihívások, furcsaságok és érdekességek a LAC-ban

A kanadaiakra általánosan jellemző, hogy fokozottan tartanak a járványtól. Az országba sem volt egyszerű bejutni, még a torontói repülőtéren, a megérkezés után egy órával sem volt biztos, hogy sikerrel fogok járni (akit az országba való, járványviszonyok közti bejutás részletei érdekelnének, nyugodtan keressen az email-címemen kulcsar8beata@gmail.com).

A **járvány** a kutatást is lényegesen lelassította, nehezítette, ugyanis a LAC korlátozta a nyitvatartást, a lefoglalható helyek és periódusok számát, és bevezetett egy rendkívül **kényelmetlen helyfoglalási és anyagkikérési szisztémát**.

Az új (még mindig érvényes) szabály szerint a levéltár 9–16 óra között látogatható a hét négy napján (kedd–péntek). A **nyitvatartási időt** délelőtti és délutáni **periódusokra** osztották, a két periódust (9–12, 13–16 óra) egy kötelező egy órás ebédszünet választja el (az ebédszünetben fertőtlenítik a kutatótermet és ebédelnek a levéltári dolgozók). A szabály előírja, hogy egy kutató egy hétre legfeljebb négy periódust foglalhat le (pl. két délelőtti és két délutánt).

Az igényelt periódusokat (helyeket) sajnos két héttel az érkezés előtt le kell foglalni egy, a levéltár oldaláról megnyitható online rendszerben (*Eventbrite*). <https://www.bac-lac.gc.ca/eng/services-public/Pages/book-your-visit-in-ottawa-step-3.aspx>; <https://www.eventbrite.ca/e/textual-consultation-consultation-des-documents-textuels-registrations-127455451687> Az igazi kihívást azonban az jelenti, hogy amikor a **foglalási rendszert** minden hétfőn 10 órakor megnyitják, 3–4 perc áll rendelkezésre a foglaláshoz: ennyi

9. ábra: Magyar vonatkozású irat a LAC-ban (Szálasi F. levele)

pest gyorsabban dolgoznak (nem kell két hét a kikért levéltári anyag kutatótermi kiadásához, néha három-négy napon belül is megérkezik a doboz); a helyfoglalás utáni 24 órás dokumentum-kikérési határidő nem szent és sérthetetlen (legfeljebb késve kapja meg a kutató az anyagot; késés esetén érdemes erről tájékoztató emailt írni a levéltárnak). Továbbá – saját tapasztalatomból ítélve – az *international researcher* státuszba esők (külföldiek) más megítélés alá esnek, velük kivételeznek. Ennek köszönhetően én mindig megkaptam a helyek maximumát (keddtől péntekig az összes periódust, minden délelőttöt és délutánt), és külön odafigyelték arra, hogy ne kelljen várakoznom anyagokra, hogy „pörögjenek” a kezemben a dobozok. Ez azonban nem jár automatikusan, küzdeni kell: a kanadai állampolgárokhoz hasonlóan periódusokat/helyet kell foglalni, azokat a periódusokat pedig ahol nem járt sikerrel a foglalás, emailben kell kérni a segítőkész osztályvezetőtől (**Bronia Sussmann**, supervisor for the consultation rooms, bronia.sussmann@bac-lac.gc.ca).

Furcsaság: helyfoglaláskor az Eventbrite rendszerben pontosan meg kell jelölni azt a termet, ahova a kutató menni szeretne (*Consultation Room, Microform Consultation Room, Restricted Consultation Room, Reference Room, Special Collections Room* stb.), miközben most mindenki két (egy nagy és egy kisebb) kutatóteremben van. Szintén különös, hogy a kutatótermi dolgozók nem nyúlhatnak bele a kikért, átadott dobozba, gondolom ennek az az értelme, hogy ha kár történik annak tartalmában, a kutató legyen felelősségre vonható.

Sokak számára negatívként hathat, hogy **minden online** zajlik: a helyfoglalás, a keresés, az anyag-kikérés, az érdeklődés, a fénymásolás, a szkennelés stb. kezdeményezése. Ezek a funkciók különböző – a LAC honlapjához kapcsolódó – internetes felületeken elérhetők. Aki nem tud a digitális működéshez adaptálódni, sajnos hátrányba kerül (főként az idősebb korosztály).

idő alatt fogynak el a helyek! Aki tehát nem ér rá abban a pár percben, esetleg az internet-hez való kapcsolódása akadozik, (elvileg) hely nélkül marad.

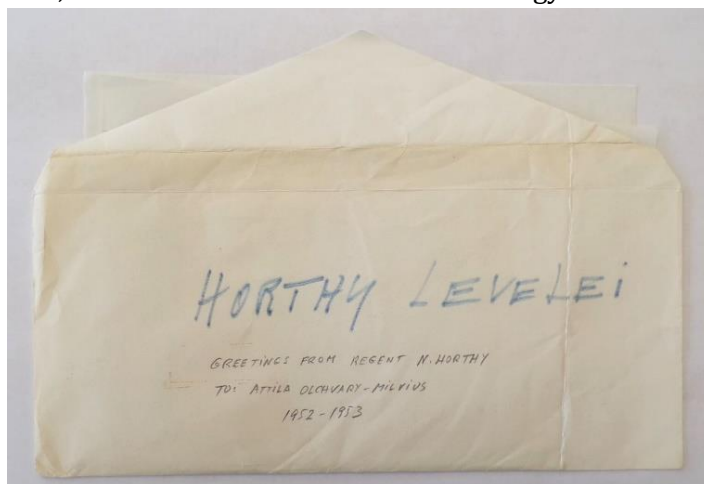
A helyfoglalás után, 24 órán belül – egy online „kérőlapon” – be kell nyújtani a kutatni kívánt irategységeket feltüntető **levéltári kérést** (*Material Retrieval*).

<https://www.bac-lac.gc.ca/eng/assistance-request-form/Pages/assistance-request-form.aspx?requesttype=2> Egy „kérőlapon” legfeljebb 10 tételt lehet feltüntetni. A tételek között lehetnek könyvek is, ugyanis a LAC nemcsak levéltár, de könyvtár is! A fentiek egyúttal azt is jelentik, hogy a Kanadába való elutazásom előtt két héttel már ismernem kellett a szabályokat, és mind a helyfoglalást, mind a dokumentum-kikérést meg kellett valósítanom annak érdekében, hogy mire Ottawába érek, rögtön nekiállhassak a kutatómunkának.

Ami azonban fontos és megjegyzendő! **A tényleges gyakorlat az előirtakhoz képest jobb**, több oknál fogva is: az ígérthez ké-

Szintén a kevés **negatívum** egyike, hogy a dossziészintű kereső miatt sok esetben nem láttam át az egyes fondok struktúráját: a sok részlet eltakarja az „építményt”. Emellett, ahogy azt már írtam, a kutatótermi dolgozók nem tudnak szakmaibb jellegű, furfangosabb kérdésekre válaszolni, mivel nem ismerik jól a levéltári anyagot, annak történetét és az iratőrzési *policy*kat (marad opcióként a már sokszor említett *Ask Us a Question* felület). Néha nagyon ígéretes dossziécímek vannak, miközben egy jelentéktelen irat árválkodik a dossziében. Lehet professzionális másolatot (300+DPI fotót, szkennelést) kérni (online), de nagyon lassan haladnak a teljesítésével, mert sok a kérés. Vigyázni kell, mert a keresőben az *Austria* szó alatt gyakran Osztrák-Magyar Monarchiát kell érteni. Ennek oka az, hogy a dosszié keletkezésének időszakában a hivatalnokok sokszor Ausztriaként hivatkoztak a Monarchiára. Évtizedekkel később, a levéltári feldolgozás és az online kereső építésének folyamatában, az adatok felvitelekor a dossziék előlapján látott címeket rögzítették a levéltári dolgozók.

Nincs büfé, az épület közvetlen közelében bolt sincs, a kávéautomata túl *hightech* (okostelefonnal és applikációval működik), az egyik csoki- és csipszautomata elnyeli az egy- és a kétdollárosokat. Az előtérben viszont vannak asztalok, a hozott ebédet ott el lehet fogyasztani.

10. ábra: Magyar vonatkozású irat a LAC-ban (a Horthy M. levélét tartalmazó boríték).

2.3. „Visszatérés Kanadából: repatriálás és deportálás a két világháború közti kanadai magyar emigráció körében” – A repatriálással és a deportálással kapcsolatos dokumentumok a LAC-ban

A deportálás különböző (bevándorlási) hatóságok intézkedési körébe tartozott. 1892-ben a földművelésügyi minisztériumtól (*Department of Agriculture*) a belügyminisztériumhoz (*Department of the Interior*) került át, amelynek keretén belül 1893-ban létrehoztak egy külön, a bevándorlással és a deportálással foglalkozó osztályt (*Immigration Branch*). 1917-ben megalakítottak egy külön bevándorlási és kolonizációs minisztériumot (*Department of Immigration and Colonization*), mely ebben a formában 1936-ig működött.¹ Ezt fokozták le újból osztállyá, mely a *Department of Mines and Resources* részeként működött (1936–1950). A bevándorlási, egyúttal a deportálási ügyek utóbb a *Department of Citizenship and Immigration*hez tartoztak (1950–1966). A deportálás jogi alapját és eljárásrendjét az 1906., majd az 1910. évi bevándorlási törvények (*Immigration Act*) rögzítették.

Ami számomra a helyszínen kiderült: nincs túl nagy mozgástere a kutatónak, ugyanis az egyes deportálási ügyekhez kapcsolódó iratokat, dossziékat nem őrizték meg hosszútávon, a témához tartozó akták töredéke maradt fenn. Az iratokból az is látszik, hogy „vándoroltak” az egyes ügyiratok (így történhet meg az, hogy egy 1945 után létesített hatóság iratgyűjteményeiben jóval korábbi ügyiratok is megtalálhatók). A levéltár évtizedekkel ezelőtt mikrofilmen archiválta a deportálási hatóságok iratanyagát (is), ma ezeken a mikrofilmek segítségével történik a kutatás. A kutatást nagyban megkönnyíti, hogy folyamatosan töltik fel a mikrofilmek digitalizált verzióit a LAC társoldalára (heritage.canadiana.ca). Az alábbi táblázatban azokat a tételeket tüntettem fel, melyeknek van magyar vonatkozásuk is, melyek valamilyen módon kapcsolódnak a magyarok repatriálásának és deportálásának jelenségéhez.

¹ Roberts, Barbara: *Whence They Came: Deportation from Canada 1900–1935*. Ottawa: University of Ottawa Press, 1988.
2. A bevándorlással foglalkozó minisztérium a magyar nyelvű konzulátusi iratokban rendszerint két néven – mint bevándorlási és bevándorlásügyi minisztérium – fordul elő.

Deportálás	
Immigration Branch	
JELZET (fond-, doboz-, dossziészám)	A DOSSZIÉ CÍME, TARTALMA
RG76, Vol. 101-102, file nr. 15197, parts 1 to 3, mfilm C-4765	Undesirable immigrants, 1892–1915
RG76, Vol. 292-293, file nr. 267931, parts 1 to 8, mfilms C-7841 to C-7843	Deportation of undesirables from Canada, (individual cases) 1923–1928
RG76, Vol. 294, file nr. 268449, parts 1 to 6, mfilm C-784	Deportation of insane persons, (individual cases) 1925–1930
RG76, Vol. 301, file nr. 281230 Halifax, mfilm C-7851	Reports of admissions and rejections at Halifax, Nova Scotia (lists), 1921–1922
RG76, Vol. 337, file nr. 351406, mfilm C-10247	Statements and lists of deportations (Railway Agreements and Empire Settlement Act), 1926–1932
RG76, Vol. 37, file nr. 837, parts 5 and 9, mfilm C-4697	Deportation of undesirable immigrants, 1903–1906
RG76, Vol. 376, file nr. 518766, mfilm C-10274	Clinical examination of immigrants to be deported, 1906–1914 Oswald Bence, 1914
RG76, Vol. 394-395, file nr. 563236, parts 5 to 14, mfilms C-10286 to C-1028	Deportation of undesirables from Canada, 1914–1931
RG76, Vol. 396, file nr. 563236, parts 15 to 19, mfilm C-10288	Deportation of undesirables from Canada, 1931–1948
RG76, Vol. 426, file nr. 627416, mfilm C-10308	Deportation Reports (lists) 1937–1939
RG76, Vol. 483, file nr. 745714, part 3, mfilm C-10417	Deportation of undesirables via United States ports (lists) 1908–1915, 1920–1923
RG76, Vol. 50, file nr. 2174, mfilm C-4714	Immigration of criminal classes, 1893–1923
RG76, Vol. 513, file nr. 800070, part 2, mfilm C-10611	Detained immigrants, 1921–1950
RG76, Vol. 530, file nr. 803572, parts 1 and 2, mfilm C-10622	Deportation of insane, 1908–1928
RG76, Vol. 531, file nr. 803572, parts 3 and 4, mfilm C-10622	Deportation of insane persons from Canada, 1928–1938
RG76, Vol. 565, file nr. 809462 Railways, mfilm C-10645	Charity rate for deportees on railways, 1915–1941
RG76, Vol. 583, file nr. 818219, mfilm C-10657	Policy and instructions on appeals against deportation, 1910–1947
RG76, Vol. 597, file nr. 865252, mfilm C-10666 and C-10667	Deportation of insane persons from Canada Policy and instructions, 1913–1939
RG76, Vol. 603, file nr. 884866, part 3, mfilm C-10670	War (deportations and internees during First World War) 1914 and 1915
RG76, Vol. 603, file nr. 884866, parts 4 and 5, mfilms C-10670 and C-10671	War (deportations and internees during First World War) (publications) 1915–1918
RG76, Vol. 604, file nr. 884866, part 7, mfilm C-10671	War (Alien Registration) 1922
RG76, Vol. 685, file nr. 837, parts 3, 4, 6 to 8, mfilm C-10684	The deportation of undesirable immigrants, 1901–1905
RG76, Vol. 974 and 1128 to 1132, file nr. 5230, multiple parts	Deportation, General Series, 1932–1978
RG76-B-1-a, Vol. 738, file nr. 513057	Deportation of members of Communist Party, 193–1935
RG76-I-A-1, Vol. 145, mfilm C-7302, C-7302, file nr. 34274, part 3	Hungarian Immigration, 1923–1948
RG76-I-A-1, Vol. 292, mfilm C-7842, C-7842, file nr. 267931, part 1	Deportation of undesirables from Canada (individual cases), 1923–1926

RG76-I-A-1, Vol. 292, mfilm C-7842, C-7842, file nr. 267931, part 2	Deportation of undesirables from Canada (individual cases), 1926
RG76-I-A-1, Vol. 293, mfilm C-7842, C-7842, file nr. 267931, part 3 1926-1927; part 4, 5 1927	Deportation of underirables from Canada (individual cases), 1926-1927
RG76-I-A-1, Vol. 293, mfilm C-7842, C-7842, file nr. 267931, part 6	Deportation of undesirables from Canada (individual cases), 1927-1928
RG76-I-A-1, Vol. 293, mfilm C-7843, C-7843, file nr. 267931, part 6	Deportation of undesirables from Canada (individual cases), 1927-1928
RG76-I-A-1, Vol. 293, mfilm C-7843, C-7843, file nr. 267931, part 7-8	Deportation of undesirables from Canada (Individual cases), 1928
RG76-I-A-1, Vol. 294, mfilm C-7843, C-7843, file nr. 268449, part 1=1925-1926; 2=1926-1927	Deportation of insane persons (individual cases), 1925-1927
RG76-I-A-1, Vol. 294, mfilm C-7843, C-7843, file nr. 268449, part 3	Deportation of insane persons (individual cases), 1927-1928
RG76-I-A-1, Vol. 294, mfilm C-7844, C-7844, file nr. 268449, part 3	Deportation of insane persons (individual cases), 1927-1928
RG76-I-A-1, Vol. 294, mfilm C-7844, C-7844, file nr. 268449, part 4 1928-1929; 5 1929; 6 1929-1930	Deportation of insane persons (individual cases), 1928-1930
RG76-I-A-1, Vol. 307, mfilm C-7857, C-7857, file nr. 281230 Winnipeg, part 1 1910-1911; 2 1915-1922	Deported immigrants from Winnipeg, Manitoba (lists), 1910-1922
RG76-I-A-1, Vol. 337, mfilm C-10247, C-10247, file nr. 351406	Statements and lists of deportations (Railway Agreements and Empire Settlement Act), 1926-1932
RG76-I-A-1, Vol. 394, mfilm C-10287, C-10287, file nr. 563236, part 10 1923-1924; 11 1923-1926	Deportation of undesirables from Canada, 1923-1926
RG76-I-A-1, Vol. 394, mfilm C-10287, C-10287, file nr. 563236, part 12	Deportation of undesirables from Canada (lists), 1926-1928
RG76-I-A-1, Vol. 394, mfilm C-10287, C-10287, file nr. 563236, part 13	Deportation of undesirables from Canada, 1928-1929
RG76-I-A-1, Vol. 394, mfilm C-10287, C-10287, file nr. 563236, part 14	Deportation of undesirables from Canada (lists), 1929-1931
RG76-I-A-1, Vol. 396, mfilm C-10288, C-10288, file nr. 563236, part 15 1931-1933; 16 1933-1934	Deportation of undesirables from Canada, 1931-1934
RG76-I-A-1, Vol. 396, mfilm C-10288, C-10288, file nr. 563236, part 17	Deportation of undesirables from Canada (lists), 1934-1937
RG76-I-A-1, Vol. 396, mfilm C-10288, C-10288, file nr. 563236, part 18	Deportation of undesirables from Canada, 1937-1944
RG76-I-A-1, Vol. 397, mfilm C-10288, C-10288, file nr. 563236A, part 2	Samples of forms used for deportation cases, 1925-1938
RG76-I-A-1, Vol. 426, mfilm C-10308, C-10308, file nr. 627416	Deportation Reports (lists), 1907-1939
RG76-I-A-1, Vol. 483, mfilm C-10417, C-10417, file nr. 745714, part 2	Deportation of undesirables via United States ports, 1908
RG76-I-A-1, Vol. 513, mfilm C-10611, C-10611, file nr. 800070, part 2	Detained immigrants, 1921-1954
RG76-I-A-1, Vol. 530, mfilm C-10622, C-10622, file nr. 803572, part 1 1908-1925; 2 1925-1928	Deportation of Insane, 1908-1928
RG76-I-A-1, Vol. 531, mfilm C-10622, C-10622, file nr. 803572, part 3	Deportation of insane, 1928-1930
RG76-I-A-1, Vol. 531, mfilm C-10622, C-10622, file nr. 803572, part 4	Deportation of insane persons from Canada, 1930-1938
RG76-I-A-1, Vol. 583, mfilm C-10657, C-10657, file nr. 818219	Policy and instructions on appeals against deportation, 1910-1947
RG76-I-A-1, Vol. 597, mfilm C-10666, C-10666, file nr. 865252	Deportation of insane persons from Canada. Policy and instructions, 1913-1939

RG76-I-A-1, Vol. 597, mfilm C-10667, C-10667, file nr. 865252	Deportation of insane persons from Canada. Policy and instructions, 1913–1919
RG76-I-A-1, Vol. 598, mfilm C-10667, C-10667, file nr. 866908, part 1	Payment of maintenance of prisoners held for deportation (lists), 1911–1927
RG76-I-A-1, Vol. 598, mfilm C-10667, C-10667, file nr. 866908, part 2	Payment of maintenance of prisoners held for deportation, 1927–1947
RG76-I-A-1, Vol. 685, mfilm C-10684, C-10684, file nr. 837, part 4	The deportation of undesirable immigrants (lists), 1902–1903
RG76-I-B, Vol. 751, file nr. 514-15-565	Deportation of undesirables to Hungary (1957–1966)

Department of External Affairs	
RG25, Vol. 1481, file nr. 1927-25	Claims against Austria. Repatriation of prisoners of war. Also Hungary. Agreement with Austria for return of sequestered property, 1927–1931
RG25-A-3-b, Vol. 3227, file nr. 5460-A-40, 5460-40, part: 1	Deportation from Canada of neutral aliens seeking exemptions from military service - General policy, 1943–1946
RG25-B-1-b, Vol. 203, file nr. I 43/99	Deportation of insane and undesirable enemy subjects to Germany and Austria (and Hungary – K.B.), 1919
RG25-B-1-b, Vol. 201, file nr. I 27/28	Difficulties in deportation of undesirable aliens, 1911

Department of Justice	
RG13-A-2, Vol. 188, file nr. 1914-1489	Deportation of Germans, Austrians, Hungarians and Russians during existence of present conditions, 1914
RG13-A-2, Vol. 200, file nr. 1916-230	Repatriation of Austro Hungarian merchant seamen, 1916
RG13-A-2, Vol. 241, file nr. 1919-2388	Return - Legislation for deporting or repatriating alien enemy prisoners
RG13-A-2, Vol. 245, file nr. 1919-2625	Repatriation of Austro Hungarian interned civilians, 1919–1920
RG13-A-2, Vol. 245, file nr. 1920-43	Repatriation of Austro Hungarian interned civilians, 1919–1920
RG13-A-2, Vol. 326, file nr. 1929-231	Richard Webster, J.P. - Esterhazy, Saskatchewan - Desiring to deport Laura Reich, 1929

Department of Citizenship and Immigration	
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics- Fiscal Year Statements - Calendar Year, 1932–1933
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics - Public Charge Deports, 1931-1937
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics- Fiscal Year Statements - Calendar Year, 1930–1931
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics- Fiscal Year Statements - Calendar Year, 1928–1929
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics- Fiscal Year Statements - Calendar Year, 1927–1928
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics- Fiscal Year Statements - Calendar Year, 1927–1928
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics - Violation of Opium and Narcotic Drug Act, 1929–1941
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics - Violation of Opium and Narcotic Drug Act, 1944–1945
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics- Fiscal Year Statements - Calendar Year, 1933–1934
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics- Fiscal Year Statements - Calendar Year, 1926–1927

RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics- Fiscal Year Statements - Calendar Year, 1929–1930
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics- Fiscal Year Statements - Calendar Year, 1936–1937
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics- Fiscal Year Statements - Calendar Year, 1937–1953
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics- Fiscal Year Statements - Calendar Year, 1931–1932
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics- Fiscal Year Statements - Calendar Year, 1935–1936
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics- Fiscal Year Statements - Calendar Year, 1934–1935
RG26, Vol. 16.	Miscellaneous Statistics - Deportation, 1937–1943
RG26, Vol. 16.	Deportation Statistics - Communist Agitators, 1931–1937
RG26, Vol. 19.	Monthly Immigration Statistics - Calendar Year, 1931
RG26, Vol. 19.	Monthly Immigration Statistics - Calendar Year, 1930
RG26, Vol. 19.	Monthly Immigration Statistics - Calendar Year, 1932
RG26, Vol. 23.	Miscellaneous immigration statistics, 1852-1964

Richard Albert Bell fonds	
MG32-B1, Vol. 80, file nr. I-2-1022B	Immigration Policy Files - Hungarian - Return to Hungary and Deportations (1914)

Alexander A. Kelen	
MG28, V52, Vol. 8-9.	Correspondence relating to the repatriation of Hungarians (1955–1970)

Canadian Hungarian Association	
MG28, V65, Vol. 1-7.	Correspondance (about repatriation and deportation)

2.4. Egyéb magyar vonatkozású dokumentumok a LAC-ban

Nagyobb, magyar vonatkozású fondok		
JELZET (fond-, doboz-, dosszié- szám)	A FOND NEVE	RÉSZLETEK
MG28, V19, Vol. 1–38.	Canadian Hungarian News Company	A társaság iratanyaga (1915–1980; 8,09 m) kéziratokból, jegyzőkönyvekből, levelekből, gazdasági feljegyzésekből, fényképekből áll. A gyűjtemény részét képezi Az Első Betegségélyezési Egylet (Letbridge) iratanyaga is. A társaság, mely 1924-ben jött létre Hordossy Iván vezetésével, kiadója volt a <i>Kanadai Magyar Újságnak</i> . A lap 1976-ig jelent meg. A lapnak szerepe volt a Kanadai Magyar Szövetség létrejöttében is (1928). A gyűjteményt Nemes Gusztáv szerkesztő (1939–1976) adta át a levéltárnak. Kutatható témák: intézménytörténet, a kanadai magyar diaszpóra belső viszonyai. Részletesen tekintetem át és fotóztam a fondot, indokolt teljes körű áttekintése.
MG28, V162, Vol. 1–26.	Rákóczi Foundation	A gyűjtemény (1905–1990; 5,18 m) a szövetség és Korpónay Miklós iratait (alapítóokirat, jegyzőkönyvek, levelezés stb.) tartalmazza. Részletesen tekintetem át a fondot, nem fotóztam. Indokolt a fond teljes körű áttekintése. Csatoltam a mutatót.

MG28, V52, Vol. 1–19.	Alexander A. Kelen	A gyűjtemény (1918–1981; 3 m) Kelen Sándor közvetítői, szállítási, jegyértékesítői, utazási vállalkozásának iratanyaga (annak töredéke), zömében az 1945 utáni időszakból. A cég a két világháború között is fontos szerepet játszott a Kanada és az Óhaza közti személyes kapcsolatok kialakításában és fenntartásában. Kutatható kérdések: az Óhazával, a szülőföldön élő rokonokkal, ismerősökkel való kapcsolattartás módjai, az emigrálás és a repatriálás útjai, szabályai; továbbá kanadai magyarok repatriálása az 1950-es években és a kommunista magyar állam viszonya az „imperialista” zónákból repatriálni szándékozók hazatérési terveihez. Részlegesen tekintetem át és fotóztam a fondot, indokolt teljes körű áttekintése. Csatoltam a segédletet.
MG28, V65, Vol. 1–7.	Canadian Hungarian Association	A Kanadai Magyar Szövetség iratanyaga (1906–1931; 1,50 m) főként jelentéseket, jegyzőkönyveket, gazdasági feljegyzéseket és levelezéseket tartalmaz. Kutatható témák: a kanadai magyar diaszpóra és elitjének története, belső viszonyai. A fond számos olyan adatot tartalmaz a diaszpóráról, amelyek egyáltalán nem ismertek a kutatók számára. Áttekintettem mind a hét dobozt, és részlegesen fényképeztem. Indokolt a fond teljes körű lefotózása.
MG30, C145, Vol. 1.	Gyula Izsák	Izsák Gyula (1884–1960) farmer, majd Torontóban újságíró volt. A fond Izsák naplóját (1890–1907; 1 cm) tartalmazza. Ebben leírta gyerekkorának élményeit, magyarországi éveit, családja emigrálásának (1901) történetét, körülményeit és első éveiket Békeváron. Kutatható témák: magyarországi viszonyok a századfordulón, a kivándorlás okai, menete, a beilleszkedés mintázatai. Csatoltam a dokumentumot.
MG30, E544, Vol. 1–4.	Charles Winter (Winter Károly)	Winter Károly montréalai magyar konzul a két világháború között az Egyesült Államokban, majd Kanadában teljesített diplomáciai szolgálatot. A LAC-ban őrzött iratgyűjteménye (1902–1961; 70 cm) személyes dokumentumokat, leveleket, újságkivágatokat és naplókat (1908–1960) foglal magában. Winter a mindennapi tevékenységeit, magánéleti jellegű programjait és kiadásait jegyezte le naplóiban, fontos ügyekre nem reflektált ezekben. Jellegükből fakadóan a naplók sajnos nem alkalmasak fontos történeti kérdések kutatására. Az 1940-ben keletkezett iratok, levelek annál inkább. Winter 1942-ben visszatért Budapestre (hazarendelték). Túlélte Budapest ostromát. A háború után komoly küzdelmeket folytatott, hogy elhagyhassa az országot, és visszatérhessen az USÁ-ban tartózkodó családjához (a feleségéhez és a fiához). Ezekben az években leveleket írt a szeretteinek. Kutatható témák: magyar diplomatasors 1945 előtt, a magyar diplomaták helyzete a második világháború alatt és után, politikai viszonyok Magyarországon az 1940-es években, átmenet a kommunizmusba. Átnéztem mind a négy dobozt, részlegesen fotóztam. Indokolt a négy doboz teljes körű lefényképezése.
MG31, G24, Vol. 1–17.	Veterans' Association of the Royal Hungarian Gendarmerie	A Magyar Királyi Csendőőr Bajtársi Közösség (1949) iratanyaga (1788–1985; 5,82 m). A külföldre távozott magyar csendőroket, tiszteket tömörítő szervezetnek kiterjedt

		hálózata volt a világban (1964-ben 36 városban volt fiók-szervezete 1350 taggal). A gyűjtemény részét képezik az egyesületi szervezeti iratok, az egyesület által kiadott <i>Bajtársai Híradó</i> egyes számai, számos személyes dosszié és Szathmáry Károly, a szervezet elnökének személyes iratai. Az említett személyes dossziék a tisztek, csendőrök által az egyesületre hagyományozott személyes dokumentumokat tartalmazzák. Ezek között előfordulnak az egykori politikai-katonai elitek tagjaitól (Horthy Miklós, Szálasi Ferenc, József főherceg stb.) származó levelek is. Az anyag rendkívül rendezett és gazdag adatokban. Kutatható témák: a MKCsBK intézménytörténete, a MKCsBK politikai akciói, az MKCsBK-szervezetek közti kapcsolatok, továbbá az 1944–1945. évi magyarországi politikai, katonai viszonyok. Vitéz Taby Árpád dossziéja, benne az ellene indított népbírósi eljárással összefüggő kiterjedt iratanyag is megtalálható a fondban, a negyedik dobozban. A fondot részlegesen tekintetem át és fotóztam. Kiemelten indokolt teljes körű áttekintése, fényképezése. Csatoltam a mutatót.
MG31, H148, Vol. 1.	Zsolnay Mattyasovszky Miklós	Zsolnay Mattyasovszky Miklós (1912–2005) a híres Zsolnay család tagjaként Pécsen született. A nemzetközi hírgyár tulajdonos-igazgatójaként tevékenykedett. 1945-ben emigrált Kanadába. A cserkészmozgalom szervezője volt. A kanadai-magyar kapcsolatok ápolását is fontosnak tartotta. Az <i>Order of Canada</i> és a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjének birtokosa volt. Kutatta a család és a gyár történetét. Az iratanyag (1940–1984; 1 m) részei: személyes és családi iratok, sajtókivágatok, életrajz, levelezés, intézményi iratok (Grand Committee of Hungarian Churches and Societies of Montreal, Canadian Hungarian Relief Fund, Quebec Committee for Hungarian Relief, Canadian Citizenship Council stb.). Kutatható témák: a Zsolnay család története, a kanadai magyar diaszpóra és intézményeinek története. A fondot áttekinttem, nem fotóztam. Csatoltam a mutatót.
MG31, H79, Vol. 1.	Francis Grob fond, 1842–1976	Grób Ferenc (1892–1977) és családjának iratanyaga (1842–1979; 1 cm), személyes és céges iratok. Nem különösebben érdekes, esetleg a családtörténet szempontjából releváns. Áttekinttem, részlegesen fotóztam.
MG8, G76, Vol. 1–4.	Hungarian Reformed Church of Montreal	A Montreáli Református Egyház iratanyaga (1924–1977; 71 cm, 5 mikrofilm). Az iratanyag részei: egyházi vonatkozású intézményi iratok (közgyűlési jegyzőkönyvek, körlevelek, jelentések, beszédek, levelezések stb.), és egyéb levelek (pl. a diaszpóra tagjai és egyháziak között). Az iratanyag része a Bethlen Kata Egyesület és a Montreáli Petőfi Kórus iratanyaga is (jegyzőkönyvek; 1930–1967). Kutatható témák: intézménytörténet, az egyház képviselőinek és a diaszpóra tagjainak viszonya, az egyház szerepe, helye a diaszpórában. Részlegesen tekintetem át és fotóztam, indokolt teljes körű áttekintése, és főként a levelek lefényképezése.

R11951, Vol. 1–5.	Dreiszigler Nándor	Dreiszigler Nándor kanadai magyar történész hagyatéka. Az iratgyűjtemény (1924–2005; 83 cm) kéziratosokat, leveleket tartalmaz. Kutatható témák: a magyar értelmiség 1945 után; a kanadai, az amerikai és az óhazai tudományos élet szereplőinek kapcsolatai; a tengerentúli magyar diaszpóra. Részlegesen tekintetem át és fotóztam a fondot, indokolt teljes körű áttekintése. Csatoltam a mutatót.
R11951, Vol. 4–5.	Eisner Béla	Az iratanyag (1924–1976; 10,5 cm) a Dreiszigler Nándor fond része. A gyűjtemény elemei: Eisner Béla felmérése a kanadai magyar diaszpóráról (számokkal adatolt, településenkénti pontos leírás); Eisner levelezése magyarokkal, Emeric Duhával és a Committee on Cooperation in Canadian Citizenship képviselőivel; beszédek; kéziratosok; fotók; sajtókivágatok Magyarországról és kanadai magyarokról. A fondból kiderül a felmérés oka is: a kanadai hatóságok bizalmatlanul tekintettek a háborúban velük ellentétes oldalon álló nemzetekre (németekre, olaszokra, japánokra, magyarokra). Eisner jelentéseivel, tevékenységével ezt a bizalmatlanságot szeretne volna enyhíteni, oldani. Kutatható témák: a kanadai magyar diaszpóra, a magyarok helyzete Kanadában a második világháború alatt, a kanadai hatóságok viszonya a magyar népességhez a második vh időszakában (cenzúrázták a magyar sajtót stb.). Teljes körűen áttekintetem, szinte teljes körűen fotóztam a dobozokat. Csatoltam a mutatót. Csatoltam a negyedik doboz tartalmát, ennek részeként Eisner Béla jelentését.

Trianon		
RG13-A-2, Vol. 284, file nr. 1924-112	Department of Justice; Treaty of Peace with Hungary (1923)	
RG13, Vol. 1995, File nr. 1928-1513	Department of Justice; If Treaty of 1926 with Hungary overrides the provisions of Immigration Act applying to Hungarians (1928)	
RG24-C-1-a, Vol. 446, file nr. HQ-54-21-1-200	Department of National Defence; Hungarian Treaty of Peace (1920)	

Az első világháború		
RG13-A-2, Vol. 189, file nr. 1914-1854	Department of Justice; Reciprocal exchange of British and Austro Hungarian subjects, and transmission of money and letters abroad (1914)	Az első világháború vonatkozásában számos irat kutatható a LAC-ban. Kutatható témák: a világháború alatti attitűdök: bánásmód a Monarchia polgáraival, internálás, foglyok, büntetések, pénzátutalások, magyarok ellenséges cselekményei; kanadai-magyar kapcsolatok. Az a-b oszlopokban található tételek többségét lefotóztam.
RG13-A-2, Vol. 192, file nr. 1915-463	Department of Justice; Exchange of British and Austro-Hungarian subjects (1915)	
RG13-A-2, Vol. 196, file nr. 1915-1410	Department of Justice; Detention in Canada of Ludwig Kepes a Hungarian subject (1915)	

RG13-A-2, Vol. 204, file nr. 1916-1208	Department of Justice; Remittances by Austro Hungarian prisoners of war (1916)	
RG13-A-2, Vol. 206, file nr. 1916-1597	Department of Justice; Parole of Austro Hungarian officer prisoners (1916)	
RG13-A-2, Vol. 207, file nr. 1916-1936	Department of Justice; Objection of Austrian Government to sentences imposed on Hungarians in Canada for subscribing to Hungarian War Loans (1916-1917)	
RG13-A-2, Vol. 215, file nr. 1917-1503	Department of Justice; Death of Hungarian, George Luca Budack (1917)	
RG13-A-2, Vol. 247, file nr. 1920-432	Department of Justice; Subject of Austria, Hungary wishes remuneration for work done while in detention camp (1920)	
RG18-B-5, Vol. 2168, file nr. 15/32	Royal Canadian Mounted Police; Austro-Hungarian Prisoners of War (1919)	
RG24-C-1-a, Vol. 2016, file nr. HQC-965, File part: 2	Department of National Defence; John Tekag, Geo. Perge, Jim Crislekner, Hungarians (1914)	
RG24-C-1-a, Vol. 2020, file nr. HQC-965, File part: 17	Department of National Defence; Hostile acts of Austro-Hungarians (1909-1933)	
RG24-C-1-a, Vol. 2020, file nr. HQC-965, File part: 18	Department of National Defence; Isidor Gottisman, Ester Gottiman, Hungarian Woman Spying (1909-1933)	
RG24-C-1-a, Vol. 412, file nr. HQ-54-21-1-14	Department of National Defence; Reciprocal exchange of British and Austro-Hungarian (civilian) subjects. Mode of transmitting money abroad (1914-1920)	
RG24-C-1-a, Vol. 842, file nr. HQ-54-21-10-12	Department of National Defence; Anton Körössy/Korossoy/Korssey offers to raise 250,000 Hungarians to war service (1917)	
RG24-C-6-k, Vol. 22041, file nr. NÉLKÜL	Department of National Defence; Kovach, Hungarians in Europe and Canada (1914-1918)	
RG25-A-3-a, Vol. 1150, file nr. 1914-1363	Department of External Affairs; Reciprocal exchange of British subjects and Austro-Hungarian subjects (civilian) - transmission of money abroad letters to "Prisoners of war" (1914)	

Az első és a második világháború idején lefoglalt vagyonok ügye, sorsa		
RG117, Vol. 6, file nr. 46	Office of the Custodian of Enemy Property fonds; Hungarian owned Canadian Pacific Railway Shares (1927)	A világháborúk időszakában az ellenségnek (<i>enemy alien</i>) számító nemzetek tagjai bajba kerültek, ugyanis a Kanadaellenes cselekményektől tartó állam sokaknak lefoglalta a vagyonát. Néha évtizedekig tartott ezeknek a vagyonelemeknek (főként banki betéteknek, folyószámláknak) a visszaszerzése, felszabadítása. Számos magyar dosszié van a gyűjteményben (lásd az a-b oszlopokat). Többek között Esterházy Móric dossziéja is megtalálható az RG117 jelzetű állományban, benne az érintett leveleivel. Kutatható témák: kanadai-magyar viszony, a magyarok helyzete a világháború alatt. Áttekintettem a magyar vonatkozású dossziékat, részlegesen fotóztam őket. Az egyik, teljes körűen lefotózott dossziét (Sipos Ferenc) csatoltam.
RG117-A-3, Vol. 2509, file nr. 58407	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Balog, Anton (1905–1961)	
RG117-A-3, Vol. 2509, file nr. 58408	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Esterhazy, Maurice (1928–1963)	
RG117-A-3, Vol. 2510, file nr. 58412	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Kondor, Joseph (1918–1961)	
RG117-A-3, Vol. 2510, file nr. 58414	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Pillitz, Imre (1922–1961)	
RG117-A-3, Vol. 2511, file nr. 58419	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Torok, Arthur Dr	
RG117-A-3, Vol. 2627, file nr. 17772	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Szabó John	
RG117-A-3, Vol. 2726, file nr. 22132	Office of the Custodian of Enemy Property fonds - Petrovsky Miklós G.	
RG117-A-3, Vol. 2734, file nr. 22467	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Rónai Béla	
RG117-A-3, Vol. 2734, file nr. 22468	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Sebestyén András	
RG117-A-3, Vol. 2740, file nr. 22757	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Horváth Gyula	
RG117-A-3, Vol. 2820, file nr. 35631	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Pap Mathew	
RG117-A-3, Vol. 2820, file nr. 35698	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Kluka György	
RG117-A-3, Vol. 2820, file nr. 36147	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Répás Péter	
RG117-A-3, Vol. 2820, file nr. 36198	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Gergely István	
RG117-A-3, Vol. 2820, file nr. 36355	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Steinitz János	

RG117-A-3, Vol. 2820, file nr. 37225 (1, 2.1, 2.2.)	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case files - Takács Frank	
RG117-A-3, Vol. 2820, file nr. 37628	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case file - Timár József	
RG117-A-3, Vol. 2524, file nr. 58836 (1, 2, 3, 4.1, 4.2.)	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case file - Spitz Árpád	
RG117-A-3, Vol. 2277, file nr. 14501	Office of the Custodian of Enemy Property fonds, case file - Sipos Ferenc	

Egyéb magyar ügyek		
RG13-A-2, Vol. 400, file nr. 1934-531	Department of Justice; Royal Consul General of Hungary - Montreal - Validity in Canada of divorce granted in Hungary (1934)	Számos, a két világháború között és a második világháború idején keletkezett, magyar vonatkozású irat van a LAC-ban. Kutatható témák: diplomáciai kapcsolatok, az első világháború utáni rendezés, kanadai-magyar gazdasági kapcsolatok, kanadai-magyar kormányzati megállapodások, a magyar jog érvényessége Kanadában, a magyarokra vonatkozó bevándorlási szabályok, kanadai jelentések Kelet-Közép-Európáról, magyarok a kanadai hadseregben és a kanadai internálótáborokban (második vh) stb. Az a-b oszlopokban található tételek többségét lefotóztam. A magyarok internálótáborokban való fogva tartásáról további dossziék is találhatóak a LAC-ban, indokolt ezek szisztematikus áttekintése és lefényképezése (annál is inkább, mert szeretném ezt a kérdést a jövőben kutatásaim tárgyává tenni).
RG13-A-2. Vol. 109. file nr. 1898-1071.	Department of Justice; Circulars asking that departmental reports be sent J.P. Faraho a Hungarian settler at Wetaskiwin North West Territories (1898)	
RG13-A-2. Vol. 357. file nr. 1931-1203.	Department of Justice; Imre Barkaszi - Kipling, Saskatchewan - For protection from Hungarian courts (1931)	
RG24-C-1-a, Vol. 2021, file nr. HQC-965, File part: 20	Department of National Defence; Hungarians in Caledonia, Ont. (1909-1933)	
RG25, Vol. 1612, file nr. 1932-25B	Department of External Affairs; Release of Hungarian property (1932)	
RG25, Vol. 1450. file nr. 1926-25-J.	Department of External Affairs; Modification of agreement with Hungarian government relating to periodical instalments re enemy debts (1926)	
RG25, Vol. 1473. file nr. 1926-614.	Department of External Affairs; Commercial treaty with Hungary (1926-1937)	
RG25, Vol. 1482. file nr. 1927-26-V.	Department of External Affairs; Consular appointment of Hungarian consul at Winnipeg - S.J. Schefbeck	
RG25, Vol. 1501. file nr. 1927-911.	Department of External Affairs; Hungarian emigration licences (1927)	
RG25, Vol. 1505. file nr. 1928-26-M.	Department of External Affairs; Consular appointment of C. Winter as Hungarian consul general at Montreal (1928-1940)	

RG25, Vol. 1507. file nr. 1928-44-AG.	Department of External Affairs; Entry into Canada of Hungarians and Austrians (1928)	
RG25-A-3a G-I, Vol. 1300, file nr. 1027	Department of External Affairs; Renewal of pre-war bilateral treaties with Hungary (1927)	
RG25-A-3a G-I, Vol. 1300, file nr. 1077	Department of External Affairs; Confidential report on affairs in general in Central Europe (1921)	
RG25-A-3a G-I, Vol. 1300, file nr. 1079	Department of External Affairs; Confidential report on affairs in general in Roumania (1921)	
RG25-A-3a, Vol. 1269, file nr. 1920-588	Department of External Affairs; Prewar bilateral treaties with Austria-Hungary (1920-1921)	
RG25-A-3-a, Vol. 1281. file nr. 1920-1569.	Department of External Affairs; Relations between Roumania and Hungary (1921)	
RG25-A-3-a, Vol. 1359. file nr. 1923-1474.	Department of External Affairs; Unsettled prewar money order account between Canadian and Hungarian post offices - relations with Austria (1923-1930)	
RG25-A-3-a, Vol. 1436. file nr. 1925-1132.	Department of External Affairs; Do Hungarian firms doing business in Canada enjoy full reciprocity in all respects with Canadian firms doing business in Hungary (1925)	
RG25-A-3b, Vol. 2901, file nr. 2330-40	Department of External Affairs; Free movementa - general file. Intercepted communications with respect to the Hungarian Movement (1942-1944)	
RG25-A-3b, Vol. 2954, file nr. 3129-40	Department of External Affairs; Enlistment of Finnish, Hungarian, Roumanian nationals in Canadian armed forces (1941-1942)	
RG25-A-3b, Vol. 3041, file nr. 4198-J-40	Department of External Affairs; Conscription in Canada of N. Teodorovici, a Roumanian subject. Extensions of Canadian Conscription Law to Enemy Alins (other than Japanese). Enlistment of Finnish, Hungarian and Roumanian nationals in Canadian Armed Forces (1943)	
RG25-A-3b, Vol. 3041, file nr. 4203-40	Department of External Affairs; Visits to internment camps in Canada of Swedish consul-general in charge of Finnish, Hungarian and Roumanian interests (1940-1942)	

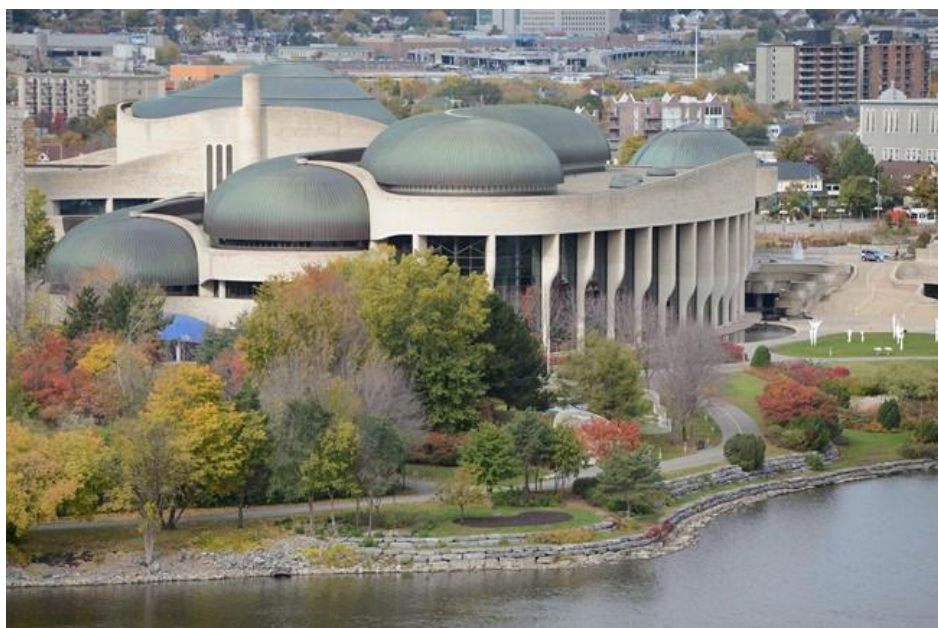
RG30 231-3675-4-E, file nr. 8369	Canadian National Railway Company; Office of the Director of Colonization and Agriculture és Canadian National Land Settlement Association; Hungarian Presbytery Church Dr. D.K. Toth	Letelepedés és telepesügyek. A Canadian National Railway Company nemcsak vasúti társaság, hanem földekkel rendelkező, földeket értékesítő vállalat is volt. A vasúti társaság mint telepítő társaság iratanyagában (1913–1963) számos magyar vonatkozású eset, ügy található. Ugyanis számos magyar bevándorló a társasággal kötött szerződés nyomán jutott földhöz Kanadában. Az 5899. dobozban például van egy tétel a köv. címmel: Some Hungarian Settlements in Western Canada, 1934. A vállalatnak az áruba bocsátott földekről térképeik, a földek adottságairól pontos leírásaik voltak. Csak néhány dossziét tekintettem át és fényképeztem le (lásd az a-b oszlopokat), indokolt a teljes fond (RG30) szisztematikus áttekintése. Kutatható témák: a magyar tulajdonban/használatban lévő <i>homesteadek</i> , a magyar bevándorlók letelepedése. Csatoltam az 5898. doboz tartalmáról készült fotókat.
RG30 231-3675-4-E, file nr. 8372	Canadian National Railway Company; Land Settlement Records for Immigrants; Immigration and settlement organizations	A mutatók: http://data2.archives.ca/pdf/pdf002/30-38_vols_3134-3139_open.pdf
RG30 231-3675-4-E, file nr. 8373	Canadian National Railway Company; Office of the Director of Colonization and Agriculture és Canadian National Land Settlement Association; British Dominion Land Settlement Corporation	http://data2.archives.ca/pdf/pdf002/30-39_180433_volumes_5567-5617_open.pdf http://data2.archives.ca/pdf/pdf002/30-39_180433_volumes_5618-5678_open.pdf http://data2.archives.ca/pdf/pdf002/30-39_180433_volumes_5678-5711_open.pdf http://data2.archives.ca/pdf/pdf002/30-39_180433_volumes_5711-5745_open.pdf http://data2.archives.ca/pdf/pdf002/30-39_180433_volumes_5745-5810_open.pdf http://data2.archives.ca/pdf/pdf002/30-39_180433_volumes_5810-5840_open.pdf http://data2.archives.ca/pdf/pdf002/30-39_180433_volumes_5840-6102_open.pdf https://data2.archives.ca/pdf/pdf002/30-50_180433_volumes_8293-8433_open.pdf http://data2.archives.ca/pdf/pdf002/30-70_180433_vols_11445-11447.pdf
RG30 231-3708-4-E, file nr. 5898	Canadian National Railway Company; Office of the Director of Colonization and Agriculture és Canadian National Land Settlement Association; Community Progress Competitions. Unoccupied Lands. Land Settlement Opportunities	

3. Kanadai Történeti Múzeum (*Canadian Museum of History*) (a továbbiakban CMH)

Az ösztöndíj felhasználásának időszakában a CMH-ban is folytattam kutatásokat. A KKÖ-pályázatomban ez a vállalat nem szerepelt, tehát ez egy **plusz eredmény**. Főként a hétfői napokon végeztem feltárásokat a múzeum kutatási központjában (*Research Center*), ezeken a napokon zárva tartott a levéltár.

A múzeumban számos magyar vonatkozású gyűjteményt őriznek, főként az 1970-es években készült interjúgyűjteményeket. <https://www.historymuseum.ca/collections/> Múzeumi kutatásaim során **Dégh Linda folklorista gyűjteményében** végeztem feltárásokat, számos interjút meghallgattam. Dégh hagyatéka, akárcsak a többi gyűjtemény szinte teljesen ismeretlen Magyarországon. Fejős Zoltán néprajzkutató tud a gyűjtemények létezéséről, de Carmela Patriason kívül senki sem hivatkozott rájuk szakmunkában. Az anyag kanadai referense szerint amióta ő ott dolgozik (20 éve), senki sem kérte ki a magyar interjúkat tartalmazó hangszalagokat kutatás céljából.

A magyar emigránsokkal készült interjúk felvételének háttere még nem teljesen ismert, de az látható, hogy a gyűjtemények két különböző, az 1970-es évek elején megvalósított projekthez kapcsolódtak. A **Békevár Team Research Project** keretén belül – magyarországi, kanadai, amerikai állampolgárságú – magyar vagy magyar származású kutatók, etnográfusok (Dégh Linda, Etienne Vintze, Szabó Mátyás, Rohan-Csermák Géza, McRobbie Zita, Kresz Mária, Hollós Marida, Gergely Jean, Robert Blumstock) Saskatchewan és Manitoba magyar településein készítettek interjúkat különböző időpontokban érkezett magyarokkal. Kivételesnek tekinthetők a Bukovinából a századelőn bevándorolt székelyekkel készült interjúk, tudomásom szerint nincs ehhez hasonló – személyes jellegű, mikrotörténeti munkák számára forrást kínáló – történeti-

11. ábra: Canadian Museum of History (Gatineau) az Ottawa folyó partján.

néprajzi anyag a Kanadába emigrált bukovinai székelyekkel kapcsolatban. A másik program, a **Tobacco Belt Project** keretén belül Dégh Linda és Vázsonyi Endre dohányvidéki (Ontario tartomány) magyarokkal folytatott beszélgetéseket, interjúkat rögzítettek. Dégh Linda későbbi, négy interjút feldolgozó kötetéből (*People in the Tobacco Belt: Four Lives*, 1975) kiderül, hogy a dohányvidéki projekt a *National Museum of Mannal* (a CMH elődjével) való együttműködésben, a múzeum anyagi támogatásával valósult meg.

Az interjúfelvételek fő helyszínei: Kipling, Békevár, Regina, Cupar (Saskatchewan) és Delhi, Windsor, Tillsonburg (Ontario) voltak. A gyűjtemények nemcsak klasszikus hangszalagokat, de képeket és némi textuális anyagot (főként jelentéseket) is tartalmaznak.

A Dégh-kollekció alapján elmondható, hogy az interjúalanyok bemutatták a kivándorlás előtti életük részleteit, a kivándorlás okait, körülményeit, a legelső Kanadában töltött napokat, valamint elmesélték kanadai adaptációjuk történetét, a beilleszkedés stratégiáit, mindennapi és vallásos életük epizódjait. Az interjúk a kulturális kontinuitásokba (a magyarországi vallásos gyakorlatok, népszokások, népdalok, népmesék, népi hiedelmek transzferébe, kanadai továbbélésébe) is betekintést engednek. Ismert emberekkel, értelmiségiekkel (Krúdy Ferenc, Faludy György, Nemes Gusztáv stb.) is készültek interjúk. A Dégh-gyűjteményben az idős (70-80 év feletti) interjúalanyok zöme magyar, magyar-sváb, bukovinai székely farmer, dohánytermesztő farmer, kisebb részt egykori gyári munkás volt. Az interjúgyűjtemények **számos diszciplína (történelem, kulturális és történeti antropológia, néprajz, kultúratudományok) számára szolgálhatnak gazdag forrásbázisként.**

A múzeum az eredeti hangszalagok átvétele után elkészítette ezek másolatait, és elsősorban a másodpéldányokat biztosítják a kutatáshoz. Fontos azonban tudni, hogy sem a másolatok, sem az eredeti hangszalagok – legalábbis azok, amelyeket a helyszínen kikertem és meghallgattam – nincsenek jó állapotban, és a kanadai múzeum nem fogja őket saját költségén **digitalizálni**, az enyészettől megmenteni. Viszont amennyiben a megrendelő fizet, korszerű digitális hanganyaggá alakítják át a szalagokon lévő hangfelvételeket. Nemzeti érdeknek tekintem ezeknek a hagyatékoknak a digitalizálás útján történő megmentését.

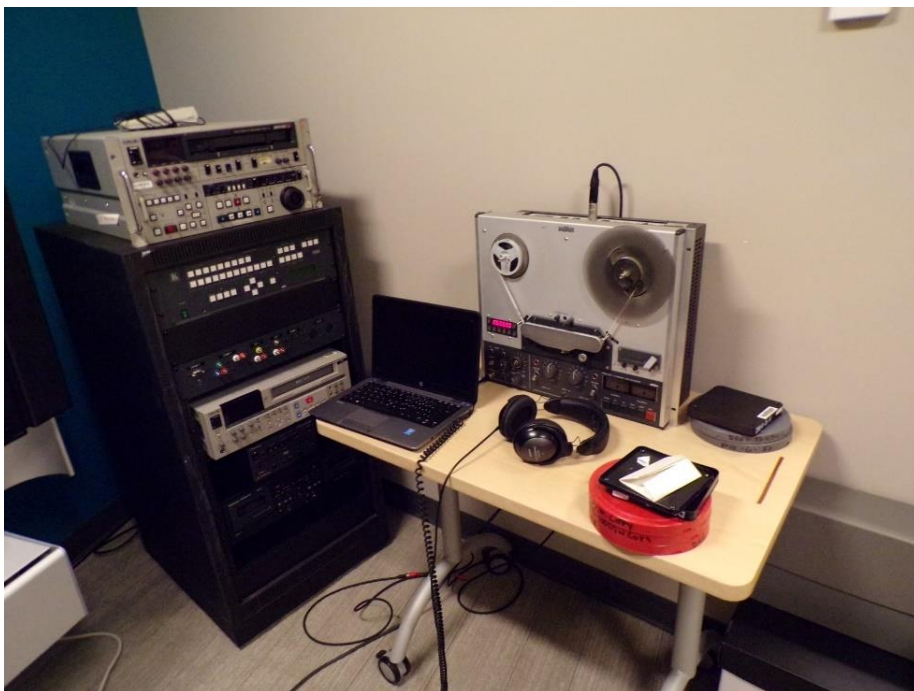
Emiatt is, 2022 februárjában egy **posztdoktori pályázatot** nyújtottam be az NKFIH-hoz, melynek témája a múzeum által őrzött Dégh-hagyaték, vagyis az Ontarióban és a Saskatchewanban – általa és segítője által – felvett interjúk digitalizálása és feldolgozása. A múzeum több képviselőjével állandó kapcsolatban vagyok, nyitottak a digitalizálással kapcsolatos kezdeményezésemre. A többi hagyaték állapotának felmérésére, a képanyag áttekintésére nem volt időm, ez további helyszíni kutatások tárgya.

Magyar emigránsokkal készült interjúk azonban nem csak a múzeumban maradtak fenn: a Multicultural Society of Ontario (Toronto) számos, az 1970–1980-as években rögzített hanganyaggal rendelkezik. [http://mhso.ca/docs/MHSO Oral History Inventory.pdf](http://mhso.ca/docs/MHSO%20Oral%20History%20Inventory.pdf) A torontói interjúk körében még nem folytattam kutatásokat.

A CMH-ban őrzött magyar vonatkozású interjúgyűjtemények:

interjúkészítő	CMH – a hangszalagok száma
Blumstock, Robert	34
Dégh, Linda	117
Gergely, Jean	32
Hollos, Marida	37
Kresz, Maria	7
McRobbie, Zita	37
Rohan-Csermak, Geza	67
Szabo, Matyas	csak képi anyag
összesen	331

A jelentéshez csatoltam mutatókat és néhány dokumentumról, iratcsoportról fényképeket is. A csatolthoz képest jóval több fényképpel rendelkezem. Amennyiben egy kutatót érdekelnének további részletek, iratok, iratokról készült fényképek, szívesen segítek. (kulcsar8beata@gmail.com).

12. ábra: Research Center. A notebookom és a Dégh-gyűjtemény néhány darabja.